

К.Ю. ГАВРИЛОВА

(Одеський національний університет
імені І.І. Мечнікова)

(Науковий керівник професор Є.Л. Стрельцов)

ВІДМЕЖУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОВОДЖЕННЯ З ВИБУХОВИМИ, ЛЕГКОЗАЙМИСТИМИ ТА ЇДКИМИ РЕЧОВИНАМИ АБО РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

Ключові слова: предмет злочину, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, незаконне поводження, спеціальний суб'єкт.

Кримінальний закон України містить деякі суміжні до порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами склади злочинів, що за своїми об'єктивними чи суб'єктивними ознаками є досить близькими до складу злочину, передбаченого ст. 267 КК України.

Деякі дії, пов'язані з протиправним поводженням з вибуховими речовинами Кримінальним кодексом України прямо визнані злочинами (ст.ст. 201, 263, 267, 269, 414). Радіоактивні матеріали виступають предметом у багатьох злочинах, які передбачені Кримінальним кодексом України, а саме ст.ст. 262, 265, 266, 267 КК України [1].

Предмети зазначених злочинів були досліджені в наукових працях таких вчених, як В.І. Антипов, О.О. Дудоров, В.М. Киричко, В.О. Навроцький, О.І. Перепелиця, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, М.Ф. Хавронюк та ін.

Зовнішню подібність зазначених злочинів можна побачити проаналізувавши

елементи їх складу, зокрема предмет. До предмета кожного злочину входять небезпечні матеріали та речовини.

Почнемо зі ст. 201 КК України, яка передбачає відповідальність за контрабанду таких зазначених небезпечних предметів (серед інших), як вибухові речовини та радіоактивні матеріали, яка міститься в розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності». Тим самим законодавець відніс контрабанду вибухових речовин та радіоактивних матеріалів до злочинів, основним об'єктом яких є економічні інтереси в системі господарства [10, 15–50].

Відповідно до законодавчого вирішення цього питання, О.О. Дудоров та М.Ф. Хавронюк визначають безпосередній об'єкт контрабанди як «порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів щодо стягнення передбачених законодавством платежів, здійснення митного контролю і митного оформлення предме-

Порівняльна характеристика злочинів з подібним предметом

Назва статті Кримінального кодексу України					
Контрабанда	Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами	Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами	Порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами	Незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин	Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення
ст. 201 КК	ст. 263 КК	ст. 265 КК	ст. 267 КК	ст. 269 КК	ст. 414 КК
Предмет злочину					
1) отруйні речовини; 2) сильнодіючі речовини; 3) радіоактивні матеріали; 4) вибухові речовини; 5) зброя та боєприпаси (крім гладко-ствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї).	1) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської); 2) бойові припаси; 3) вибухові речовини; 4) вибухові пристрої.	1) радіоактивні матеріали	1) вибухові речовини; 2) легкозаймисті речовини; 3) їдкі речовини; 4) радіоактивні матеріали.	1) вибухові речовини; 2) легкозаймисті речовини.	1) зброя; 2) бойові припаси, 3) вибухові; 4) радіоактивні речовини; 5) інші речовини і предмети.

тив» [6, 469]. Додатковим факультативним об'єктом контрабанди, на їх думку, можуть бути: встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи і захисту культурної спадщини, встановлений порядок оподаткування, громадська безпека, здоров'я населення.

Близьке за змістом визначення об'єкта даного злочину запропоноване В.М. Киричко, О.І. Перепелицею та В.Я. Тацієм: «Суспільні відносини, що забезпечують нормальний товарообіг через митний кордон і внесення до бюджету мита і зборів. Додатковий безпосередній об'єкт – громадська безпека при контрабанді зброї, а також здоров'я населення – при контрабанді отруйних, сильнодіючих і радіоактивних речовин» [2, 525].

Але таке рішення не узгоджується зі змістом даного діяння та характером його суспільної небезпеки, яка і визначає основний безпосередній об'єкт злочину. Якщо контрабанда вибухових речовин та радіоактивних матеріалів завжди створює загрозу відносинам громадської безпеки, то шкода господарським відносинам контрабандою вказаних речовин спричиняється не в кожному випадку.

Існує позиція деяких українських вчених, що основним об'єктом контрабанди зазначених матеріалів є громадська безпека [7, 4]. В такому разі можна було б говорити, що контрабанду вибухових речовин потрібно включити до складу ст. 263 КК України як окремих випадок незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Так само контрабанда радіоактивних матеріалів могла би бути окремих випадком незаконного поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК України).

У ст. 267 та у ст.ст. 263, 265, 269 КК України вказується на незаконне поводження з небезпечними речовинами чи матеріалами. В диспозиціях ст.ст. 263, 265, 269 КК України це словосполучення використано безпосередньо. Хоча в диспозиції ч. 1 ст. 267 КК України такого словосполучення немає, але цілком зрозуміло, що порушення правил поводження з речовинами та матеріалами є ні чим іншим, як незаконним поводженням з ними. Постає питання – в чому різниця між двома складами злочинів? [7, 128].

В.І. Антипов [5, 625–626], В.П. Тихий [2, 739] одноставно вважають, що різниця

між цими злочинами полягає в різних ознаках їх суб'єктів: суб'єкти злочинів, передбачених ст.ст. 263, 265, 269 КК України, загальні, а злочину, передбаченого ч. 1 ст. 267 КК України – спеціальний (особи, яким вибухові, легкозаймісті та їдкі речовини або радіоактивні матеріали були довірені по службі або які мали доступ до них згідно з виробничими функціями).

Не виключаються випадки, коли службова особа або інший працівник підприємства, який має доступ, наприклад, до радіоактивних матеріалів, викрадає їх для продажу чи використання для різних цілей. Як тільки така особа дістає контроль над радіоактивними матеріалами за межами підприємства, всі її подальші дії з такими матеріалами (носіння, зберігання, використання, передача, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування) утворюють склад злочину, передбаченого ст. 265, а не ст. 267 КК України. Вирішальним тут є, безперечно, не характер таких дій – вони зовнішньо можуть збігатися з такими, що заборонені правилами безпеки (наприклад, зберігання в неналежних умовах щодо температури, вологості, вібрацій тощо). Ознаки суб'єкта злочину також не є визначальними: зберігає, розпилює чи вчиняє інші подібні дії саме службова особа або інший працівник відповідного підприємства. Головним, є те, що ст. 265 КК України передбачено відповідальність за дії щодо тих радіоактивних матеріалів, якими винна особа володіє незаконно. Саме в цьому полягає зміст використання законодавцем у ст. 265 КК України словосполучення «незаконне поводження», яке розкривається вказівкою на те, що таке поводження відбувається «без передбаченого законом дозволу». Так само це стосується і ст. 263 КК України, коли мова йде про незаконне поводження з вибуховими речовинами. Щодо ст. 269 КК України, то перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймістих речовин заборонено взагалі як загальними, так і спеціальними суб'єктами, крім випадків, передбачених законом [6, 654].

А у випадку вчинення діяння, передбаченого ст. 267 КК України, воно (діяння) вчиняється на законних підставах, але з порушенням встановлених правил безпеки.

Крім того, слід вказати ще на одну відмінність зазначених злочинів. Статті 263, 265, 267, 269 КК України різняться за способом вчинення злочинного діяння.

Так, ст. 263 КК України передбачає кримінальну відповідальність за носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу. З наведеного переліку ст. 267 КК України прямо передбачає лише зберігання вибухових речовин, але вченими як варіант порушення інших правил поводження з такими речовинами розглядається їх виготовлення з порушеннями правил безпеки [3, 313]. Хоча за певних умов це діяння можна було б кваліфікувати за ст. 273 КК України «Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах», якою встановлюється відповідальність за порушення так званих правил вибухобезпеки, призначених для попередження вибухів та максимального зменшення шкідливих факторів тих вибухів, яких не вдалося уникнути [6, 662]. Тобто, правила вибухобезпеки не зводяться до правил поводження з вибуховими речовинами, порушення яких передбачено ст. 267 КК України. Крім того, відмежувальним моментом для цих злочинів є місце вчинення злочину: для ст. 273 КК України – це тільки вибухонебезпечні підприємства або вибухонебезпечні цехи, тоді як для ст. 267 КК України місце злочину на кваліфікацію не впливає.

Стаття 265 КК України передбачає кримінальну відповідальність за придбання, носіння, зберігання, використання, передачу, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних мате-

ріалів, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді) без передбаченого законом дозволу. Стаття 267 КК України прямо передбачає зберігання використання радіоактивних матеріалів, та знову ж, як у попередньому випадку зі ст. 263 КК України, вченими як варіант порушення інших правил поведження з такими матеріалами розглядається їхнє знищення, виготовлення з порушеннями правил безпеки [4, 313].

Стаття 267 КК України передбачає кримінальну відповідальність за всі випадки порушення правил поведження з радіоактивними матеріалами, крім тих, які відбулися на виробництві (ст. 274 КК України). Таким чином, між ст.ст. 267 та 274 КК України виникає конкуренція, яка за своєю природою є конкуренцією загальної (ст. 267 КК України) і спеціальної (ст. 274 КК України) норм, оскільки перша норма передбачає відповідальність за порушення правил радіаційної безпеки незалежно від місця їх вчинення, а друга – лише за порушення таких правил на виробництві. За правилами подолання конкуренції загальної та спеціальної норм має застосуватися норма спеціальна (в даному випадку – ст. 274 КК України) як така, що повніше враховує всі особливості діяння і надає йому адекватну кримінально-правову оцінку.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 269 КК України, включає як обов'язкові ознаки діяння незаконне перевезення вибухових або легкозаймистих речовин та місце вчинення злочину – повітряне судно.

Під перевезенням у даній статті розуміються дії, внаслідок яких вибухові або легкозаймисті речовини переміщуються в повітряному судні, від моменту закривання його дверей перед початком польоту (що дає можливість говорити про формальний склад даного злочину, на відміну від діяння, передбаченого ч. 1 ст. 267 КК України) до їх відкривання після завершення польоту. При цьому не має значення, де саме знахо-

дяться відповідні речовини – в одязі особи, яка перебуває на борту повітряного судна, в її ручній поклажі чи багажі.

Незаконним перевезення буде тоді, коли воно здійснене щодо вибухових або легкозаймистих речовин, які взагалі заборонені для перевезення повітряними судами; з порушенням вимог щодо кількості, упаковки речовин, які дозволені для перевезення; без отримання спеціального дозволу, який передбачений для перевезення певних видів вибухонебезпечних або легкозаймистих речовин [6, 654].

Треба вказати на ще одну відмінність ст. 267 КК України від згадуваних суміжних складів злочинів. Порушення правил поведження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами утворюють як дії, так і бездіяльність (наприклад, неприйняття службовою особою передбачених правилами (інструкціями, регламентами тощо) заходів щодо унеможливлення викрадання небезпечних речовин чи матеріалів). Натомість, незаконне поведження з вибуховими, легкозаймистими речовинами або радіоактивними матеріалами – це завжди активна поведінка, завжди дії. Неможливо без активної дії придбати, носити, зберігати, використовувати, передавати вибухові речовини або радіоактивні матеріали.

Особливе місце серед злочинів, які передбачають як злочинне діяння порушення правил поведження з небезпечними предметами є склад злочину, передбачений ст. 414 КК України «Порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення». Вказана стаття міститься в розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» Кримінального кодексу України.

Спеціальними суб'єктами військових злочинів є військовослужбовці – особи, які проходять строкову військову службу, військову службу за контрактом, за призовом та кадрову військову службу

і військовозобов'язані (ч. 5 ст. 1 Закону України від 25 березня 1992 р. «Про загальний військовий обов'язок і військову службу») [8]. З цього приводу слід зазначити й те, що низка діянь (дій чи бездіяльності), передбачених нормами розділу XIX Кримінального кодексу України, можуть вчинювати лише військовослужбовці або військовозобов'язані, зокрема і досліджувана нами ст. 414 КК України. Основним і, як правило, єдиним об'єктом цих злочинів є встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби [2, 1083].

Однак низка діянь з числа включених до розділу XIX Кримінального кодексу України, нібито «продубльовані» у цьому розділі, оскільки вони можуть вчинятися загальним суб'єктом, що відображено відповідними статтями інших розділів Кримінального кодексу України. До цих складів злочинів належить і склад злочину, передбачений ст. 414 КК України. Не викликає сумнівів, що порушення військовослужбовцем правил поведження з вибуховими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 414 КК України) загрожують громадській безпеці не менше, ніж аналогічні порушення, вчинені іншими суб'єктами, передбаченими ст. 267 КК України. Од-

нак законодавець передбачив у розділі XIX Кримінального кодексу України спеціальну норму про відповідальність військовослужбовців за вказані діяння, мабуть враховуючи специфіку основного безпосереднього об'єкта даного злочину та родового об'єкта розділу XIX Кримінального кодексу України.

Різниця між злочинами, передбаченими ст.ст. 263, 265, 269 КК України, та злочину, передбаченого ст. 267 КК України, полягає у відмінностях щодо предмета злочину, об'єктивної сторони злочину та суб'єкта злочину.

Особливе місце за ознакою суб'єкта займає склад злочину (з числа тих складів, які характеризуються наявністю як предмета злочину небезпечних речовин і матеріалів), передбачений ст. 414 КК України.

Так, при співпаданні об'єктивної сторони і деяких інших ознак, порушення правил поведження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК України) відрізняється від порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 178 КК України), родовим та безпосереднім об'єктом злочинного посягання.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. – К.: Ін Юре, 2003. – 1196 с.
3. Кримінальне право. Загальна частина: підручник / П.С. Магишевський. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 272 с.
4. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / [за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. – [4-е вид., перероб. і допов.]. – Харків: Право, 2010. – 608 с.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [відповід. ред. С.С. Яценко]. – [2-е вид., переробл. та доп.]. – К.: А.С.К., 2002. – 968 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – [3-тє вид., перероб. та допов.]. – К.: Атіка, 2005. – 1064 с.
7. Плева К.В. Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / К.В. Плева. – К., 2005. – 213 с.

8. Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 385.

9. *Тацій В.Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. – Харьков: Вища школа, 1988. – 198 с.

10. *Тихий В.П.* Уголовная ответственность за нарушение правил безопасности обращения с общепасными предметами / В.П. Тихий. – К.: УМК ВО, 1989. – 80 с.

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы различия между преступлениями, предусмотренными ст.ст. 263, 265, 269, 414 УК Украины, и преступлением, предусмотренным ст. 267 УК Украины.

SUMMARY

In this paper analyzes the differences article between crime, under Art. of Art. 263, 265, 269, 414 of the Criminal Code and offenses under Art. 267 of the Criminal Code of Ukraine.

*Рекомендовано кафедрою кримінального
та адміністративного права*

Подано 27.04.2012.